

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 6.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.6.70>

УДК 657:336.226.11

О. Ф. Ярмолюк,

к. е. н., доцент, Поліський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0876-457X>

Н. В. Купріянчук,

здобувач вищої освіти, Поліський національний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-4034-0989>

**СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ
ОБЛІКОВО-ЕКОНОМІЧНИХ АСПЕКТІВ ПОДАТКУ
НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ**

O. Yarmoliuk,

PhD in Economics, Associate Professor, Polissia National University

N. Kupriianchuk,

Student, Polissia National University

**STATE AND PROSPECTS OF IMPROVING ACCOUNTING AND
ECONOMIC ASPECTS OF PERSONAL INCOME TAX**

У статті розглянуто обліково-економічні аспекти податку на доходи фізичних осіб. Доведено, що частиною системи розрахунків з бюджетом є організація бухгалтерського обліку податку на доходи фізичних осіб, яка вимагає чіткого виконання переліку контрольно-облікових процедур від

моменту накопичення інформації про нараховані доходи працівників до формування податкової звітності та сплати суми податку. Обґрунтована доцільність накопичення інформації про розрахунки за податком на доходи фізичних осіб на аналітичних рахунках, що відповідають класифікації виплат працівникам та ознакам оподатковуваних доходів фізичних осіб. Практична цінність дослідження полягає у розробці авторами модифікованих документів про виплату зарплати шляхом введення показника «код ознаки оподаткованого доходу» та запровадження внутрішнього документу для перевірки достовірності утримань із заробітної плати працівників податків, які дозволять поглибити аналітичність інформації щодо здійснюваних виплат та сприятимуть уникненню помилок при відображенні податку з доходів фізичних осіб в регістрах обліку та звітності. Визначено недоліки сучасної об'єднаної податкової звітності та намічено шляхи їх усунення. Запропоновано впровадити прогресивну систему оподаткування доходів, яка послабить податкове навантаження на малозабезпечені верстви громадян та збереже стабільний обсяг податкових надходжень до бюджету країни.

The article considers accounting and economic aspects of personal income tax. It is proved that the personal income tax occupies a key place in the formation of the budget of Ukraine and has a significant impact on the level of income and savings of the population. The rational organization of personal income tax accounting, the correctness of its calculation and payment are very important for the state, citizens, and business. Due to the state of war and changes in the state tax policy, the accounting and economic component of personal income taxation requires additional research. The purpose of the article is to study the current state and develop practical recommendations for improving the accounting and economic aspects of the personal income tax in the conditions of war and post-war reconstruction of the country. Methods of induction and deduction, methods of theoretical generalization and comparison were used to study the theoretical

aspects of personal income tax accounting. The methods of observation, analogy, analysis of accounting accounts, and reporting were used to study the methodology and organization of accounting and tax payment control.

It is substantiated that the organization of personal income tax accounting is part of the budget settlement system. It provides for the formation of an accounting policy in terms of tax payment, the clear implementation of a list of control and accounting procedures from the moment of accumulating information about the accrued income of employees to the formation of tax reporting. The article defines the organizational and methodological bases of accounting for calculations with the budget for personal income tax and considers the procedure for its accounting display in accounting registers and accounting accounts.

The practical value of the research lies in the development by the authors of modified documents on the payment of salaries by introducing the indicator "Code of the indicator of taxable income" and an internal document for checking the reliability of tax deductions from wages, which will allow to deepen the analytical information on the payments made to employees and will help to avoid errors in making tax deductions from the income of individuals in accounting registers and tax reporting. Reasonable expediency of accumulating information on personal income tax calculations on analytical accounts corresponding to the classification of payments to employees and the characteristics of taxable income of individuals. The shortcomings of modern consolidated tax reporting are identified and ways to eliminate them are proposed. It is proposed to introduce a progressive system of taxation of citizens' incomes, which will reduce the tax burden on the poor and maintain a stable amount of tax revenues for the country's budget.

Ключові слова: *податок на доходи фізичних осіб, бюджет, організація обліку, ознака доходу, прогресивна система оподаткування.*

Keywords: *personal income tax, budget, accounting organization, income indicator, progressive taxation system.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні трансформаційні процеси в ринковій економіці вимагають динамічних змін у діючій системі оподаткування. Податок на доходи фізичних осіб займає ключове місце у бюджетоутворенні України, водночас, він має суттєвий вплив на рівень доходів та накопичень населення. Це найдавніша форма взаємовідносин між державою та її громадянами, яка відбувається шляхом вилучення певної частки їх доходів для наповнення загального та місцевих бюджетів територіальних громад і забезпечення виконання ними розподільчих функцій. Раціональна організація обліку податку на доходи фізичних осіб, правильність його нарахування та сплати є важливими як для держави, громадян, так і для належного функціонування окремих суб'єктів господарювання – платників податків.

Реорганізація механізмів оподаткування доходів громадян повинна відповідати існуючим економічним тенденціям та найкращим світовим практикам, спрямованим на оптимізацію фіскальної достатності бюджету та соціальний захист найуразливіших верств населення. Сьогодні найбільш гостро потребують дотримання принципу соціальної справедливості в оподаткуванні та зменшення податкового тиску на одержані доходи громадяни, постраждалі внаслідок російської агресії, які, втративши житло та попередні місця роботи, майже усі одержані кошти витрачають на харчування та забезпечення елементарних умов проживання. Відтак, питання удосконалення системи економічних відносин щодо податку на доходи громадян, його нарахування, відображення в обліку і звітності підприємств не втрачають своєї актуальності та потребують додаткових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові засади оподаткування доходів фізичних осіб в Україні знаходяться у полі зору таких науковців: І. Дмитрук, С. Логвіновської, І. Мартинюк, О. Тоцької тощо. Організаційно-методичні засади обліку, звітності та контролю з податку на доходи громадян розглядали Г. Аніщенко [1], Н. Іванова [1], Є. Шекета [2],

Н. Казюка [2], А. Бойчук [3], Ю. Подмешальська, Я. Піддубня. Зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб та можливості його запровадження в Україні досліджували Є. Дутова, Є. Лесік, О. Кравченко, Ю. Пуговкіна та ін. Незважаючи на ґрунтовні наукові дослідження у цій сфері, обліково-економічна складова оподаткування доходів фізичних осіб потребує додаткового розгляду, насамперед, через військові дії, міграцію населення, повільне зростання доходів громадян, зміни у державній податковій політиці, а також задля покращання інформаційного забезпечення розрахунків за податком на доходи фізичних осіб на рівні окремого суб'єкта – податкового агента.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є вивчення сучасного стану та розробка практичних рекомендацій з удосконалення обліково-економічних аспектів податку на доходи фізичних осіб в умовах війни та повоєнному відновленні країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективна податкова стратегія має вагоме значення для функціонування держави, особливо під час війни. Держава, яка є суб'єктом економічних відносин, повинна сприяти соціально-економічному прогресу країни. В Україні бюджетні кошти формуються за рахунок надходжень від податків та зборів, які потім розподіляються на оборонний комплекс, медицину, забезпечення громадського порядку, виплату заробітної плати держслужбовцям, соціальний захист громадян тощо. Податок на доходи фізичних осіб є одним із ключових бюджетоутворюючих податків. У 2023 році питома вага податку на доходи фізичних осіб становила 8% від усіх доходів Державного бюджету України та понад 17% у загальній сумі податкових надходжень (рис. 1).

ДОХОДИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ СТАНОМ НА 1.01.2024 ; МЛН.ГРН.; %

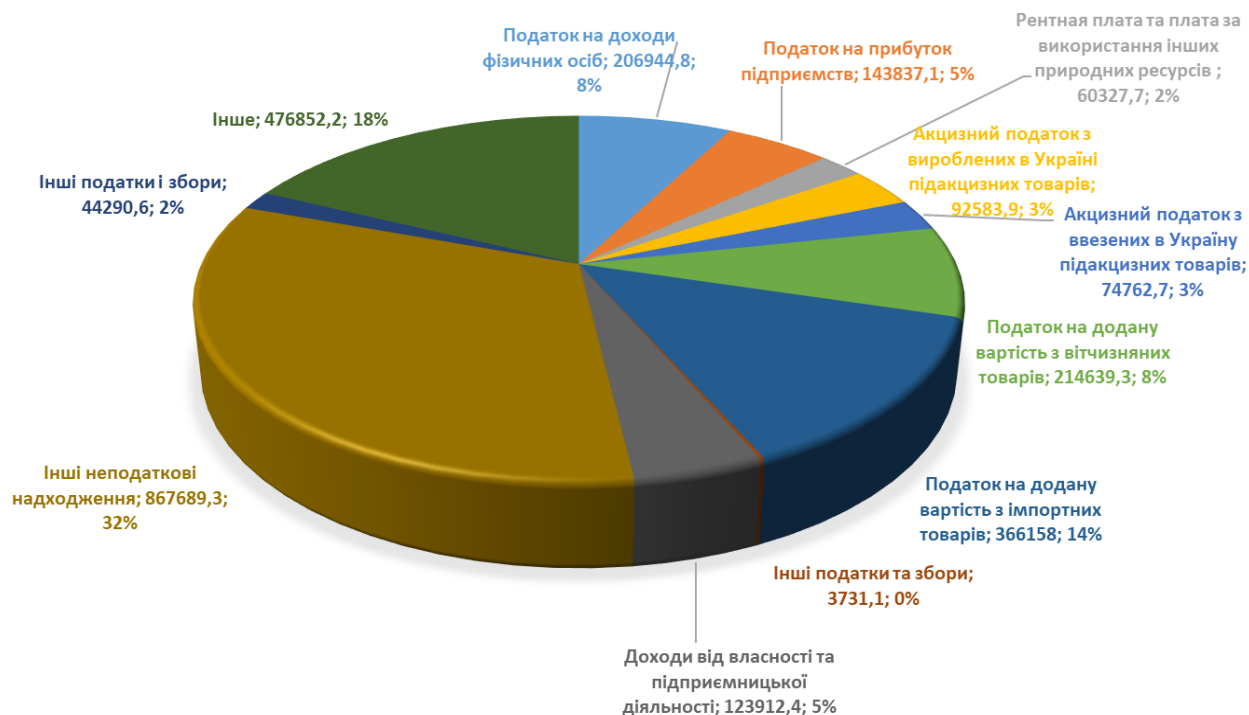

Рис. 1. Доходи державного бюджету України (станом на 01.01.2024 р.)

Джерело: сформовано авторами за [4].

В різних країнах світу податок на доходи фізичних осіб належить до загальнодержавних податків, завдяки йому формуються державні та місцеві бюджети. У 2022-2023 рр. до державного бюджету України було перераховано 21% надходжень від податку з доходів громадян, до бюджетів громад – 64%, обласних бюджетів – 15%. В умовах кризової геополітичної та економічної ситуації, податок на доходи фізичних осіб стає інструментом забезпечення фінансової стабільності, соціальної справедливості та стимулювання економіки на державному та регіональному рівнях.

Податком на доходи фізичних осіб оподатковуються як грошові, так й негрошові надходження громадян (рис. 2).

Найбільшу питому вагу у складі доходів найманих працівників займає заробітна плата, одержана за результатами діяльності працівника відповідно до укладеного трудового договору з підприємством. Такі доходи працівників формуються з основної та додаткової заробітної плати, заохочувальних та компенсаційних виплат. Питома вага податку з доходів фізичних на

заробітну плату та грошове забезпечення у загальній сумі надходжень від зазначеного податку у 2018-2023 роках сягала 88 – 92 % [6].

ЗАГАЛЬНИЙ ОПОДАТКОВУВАНИЙ ДОХІД ПЛАТНИКА ПДФО		
Надміру витрачені кошти на відрядження або підзвіт, не повернуті в строк	Заробітна плата відповідно до умов трудового договору	Винагороди відповідно до умов цивільно-правового договору
Дохід від надання майна в лізинг, оренду або суборенду	Спадщина чи дарунки	Пасивні доходи (дивіденди, роялті, проценти) виграші, призи
Інвестиційний прибуток від проведення платником податку операцій з цінними паперами, деривативами та корпоративними правам	Доходи від продажу об'єктів майнових і немайнових прав, рухомого та нерухомого майна	Сума заборгованості за цивільно-правовим договором, за якою минув строк позовної давності та яка перевищує 50% місячного прожиткового мінімуму
Дохід, отриманий як додаткове благо	Страхові виплати та відшкодування	Дохід за зданий (проданий) брухт дорогоцінних металів
Дохід у вигляді неустойки (штрафів, пені), відшкодування матеріальної	Кошти або майно, отримані як хабар чи знайдені як скарб, не зданий державі за законом	Дохід, не включений до розрахунку в минулих періодах та самостійно виявлений платником або контролюючим органом та інші доходи

Рис. 2. Доходи, які зараховуються до загального оподаткованого доходу фізичних осіб

Джерело: сформовано авторами за [5].

Доходи персоналу підприємства можна розглядати з різних точок зору, в залежності від тієї соціально-економічної ролі, яку вони виконують: для фізичної особи доходи – це винагорода за працю, що використовується для підтримки фізичного, фінансового, морального та інтелектуального розвитку; для роботодавця – це витрати на утримання персоналу, як компенсаційні платежі за надані послуги працівниками, як зобов'язання та забезпечення, що включають виплати при звільненні та по закінченні трудової діяльності; для податкових органів – це об'єкт оподаткування, обов'язкова компонента

податкової системи, яка формує бюджетні надходження; для держави – рівень добробуту життя працездатного населення, фактор соціально-економічної стабільності держави, який стримує або заохочує людський розвиток, створює додаткові стимули або обмежує людські можливості у реалізації активної економічної поведінки.

Різноманітність доходів громадян вимагає належного обліково-інформаційного забезпечення процесів їх нарахування, оподаткування та виплат. Порядок ведення обліку доходів фізичних осіб регламентований міжнародними та національними стандартами бухгалтерського обліку. Підвищена увага до належного обліку доходів на міжнародній арені пов'язана із кількома ключовими факторами. По-перше, глобалізаційні процеси та міжнародні комунікації вимагають уникнення подвійного оподаткування та забезпечення справедливого розподілу податкового навантаження; по-друге, розвиток нових бізнес-можливостей та залучення інвесторів потребують від урядів різних країн запровадження ефективних механізмів обліку доходів і сплати податків; по-третє, повинна бути розроблена система попередження ухилень від сплати податків. Зазначені критерії стимулюють до розробки прозорого та ефективного механізму стягнення податків з доходів фізичних осіб.

Обраний Україною Європейський вектор розвитку, спрямовує вітчизняну податкову систему до трансформацій із врахуванням позитивного фіскального досвіду країн-членів ЄС. Вітчизняна податкова система має не лише відповідати загальноєвропейським цінностям, а й приваблювати іноземних інвесторів та роботодавців для відновлення економіки. Аналізуючи досвід оподаткування доходів громадян у країнах ЄС, можна стверджувати, що більшість з них дотримується прогресивної системи оподаткування доходів громадян [7]. Приблизно у половини країн-членів ЄС максимальна ставка податку складає більше 40% від бази оподаткування. Так, у 2022 році Швеція, Португалія, Фінляндія, Бельгія, Іспанія, Австрія, Франція, Данія мали ставку податку, що перевищує 50% [8].

Зауважимо, що деякі сусідні з Україною країни мають низький рівень прямих податків. Наприклад, Болгарія і Румунія – 10%, Угорщина – 15%. Разом з тим, ці країни мають і найнижчий рівень доходів. За середнім еквівалентним наявним доходом, що вимірюється у стандартах купівельної спроможності (СКС), станом на 2021 рік на теренах ЄС найменший дохід мали жителі Румунії (8703), Болгарії (9375) та Угорщини (9982 СКС), а найвищий – жителі Люксембурга (32132), Нідерландів (24560), Австрії (24450 СКС) [9].

В Україні сплачується фіксована ставка податку на доходи фізичних осіб у розмірі 18 %. Наша держава має середньоєвропейський рівень оподаткування, але рівень доходів громадян залишається низьким (табл. 1).

Таблиця 1. Структура діапазонів заробітної плати у 2021-2023 рр.

Межі діапазону заробітної плати, тис. грн	2021 р.			2022 р.			2023 р. (6 місяців)		
	Кількість працюючих	Середня ЗП по діапазону, тис. грн	Питома вага, %	Кількість працюючих	Середня ЗП по діапазону, тис. грн	Питома вага, %	Кількість працюючих	Середня ЗП по діапазону, тис. грн	Питома вага, %
від 0 до 6,7	1 853 429	5	18,87	1 990 048	3	23,05	1 474 971	3	19,93
від 6,7 до 20,1	5 809 131	11	59,13	4 182 603	11	48,45	3 948 606	11	53,35
від 20,1 до 100,5	2 086 502	33	21,24	2 270 520	40	26,30	1 888 728	34	25,52
від 100,5 до 200,0	57 131	134	0,58	166 038	129	1,92	74 453	131	1,01
понад 200,0	17 560	584	0,18	24 242	483	0,28	14 190	648	0,19
Всього	9 823 753	x	100,0	8 633 451	x	100,0	7 400 948	x	100,0

Джерело: дані Пенсійного фонду України [6, с.63]

У 2021-2023 рр. відбувся певний перерозподіл між рівнями доходів. При цьому суттєво зросли «розриви» між заробітними платами як за структурою, так й «територіально». Такі зміни обумовлені тим, що військовослужбовцям, які приймають участь у бойових діях, збільшили виплати грошового забезпечення, відповідно зросли надходження податку з доходів фізичних осіб до бюджетів тих територіальних громад, за якими закріплені військові частини. Йдеться про значні суми податкових надходжень, адже податки на доходи фізичних осіб від грошового

забезпечення військовослужбовців у 2018-2022 рр. зросли на 100,09 млрд. грн. (табл. 2).

Таблиця 2. Надходження податку на доходи фізичних осіб, військового збору та єдиного соціального внеску у 2018-2023 рр., млрд. грн.

Вид платежу	Роки						Зміна 2023р. (9 м-ців) до 2018р., %
	2018	2019	2020	2021	2022	2023 (9 м-ців)	
Податок на доходи фізичних осіб на заробітну плату та грошове забезпечення	186,7	224,4	242,1	286,7	358,4	296,7	158,9
в т. ч. на заробітну плату найманих працівників	175,2	209,0	223,9	267,2	246,4	192,1	109,7
на грошове забезпечення військовослужбовців	11,9	15,4	18,2	19,5	112,0	104,5	8,8 р.
Податок на доходи фізичних осіб з інших доходів	24,3	28,6	29,1	34,5	28,7	28,4	116,7
Військовий збір	18,7	22,4	23,9	28,6	33,7	27,2	145,2
Загалом податок на доходи фізичних осіб та військовий збір	229,9	275,5	295,1	349,8	420,7	352,2	153,2
Загалом єдиний соціальний внесок	228,0	273,5	294,4	349,0	425,3	343,3	150,5
в т. ч. єдиний соціальний внесок на заробітну плату	202,6	241,0	259,8	309,1	284,6	215,1	106,2
єдиний соціальний внесок на грошове забезпечення військових	13,8	17,9	21,0	22,0	127,7	118,6	8,6 р.

Джерело: дані ДПС [6, с. 62]

В кінці 2023 року урядом було прийнято рішення про перенаправлення з місцевих бюджетів «військового» податку з доходів фізичних осіб до державного бюджету з метою покращання фінансування оборонної промисловості, закупівлю воєнної техніки, розробку та впровадження нових технологій. Відтак, належний облік доходів фізичних осіб та їх оподаткування під час війни стає не просто легалізацією виплат, громадянським обов'язком або побажанням. Податок, утриманий з грошового забезпечення, грошових винагород та інших виплат військовослужбовцям, поліцейським та іншим особам рядового та начальницького складу, зараховується до спеціального фонду державного бюджету України, а тому є прямим й ефективним засобом боротьби із ворогом та шляхом до Перемоги.

Організація бухгалтерського обліку податку на доходи фізичних осіб є частиною системи розрахунків з бюджетом. Вона допомагає забезпечити точність облікових даних щодо одержаних доходів працівниками, сприяє дотриманню норм діючого податкового законодавства у частині нарахування та сплати податку, допомагає зменшити податкові ризики, штрафи.

Вважаємо, що ефективне впровадження організаційно-методичних основ обліку розрахунків з бюджетом за податком на доходи фізичних осіб, повинно передбачати:

- обґрунтування організації податкового обліку шляхом затвердження обраної облікової політики та виокремлення окремого розділу «Податкові розрахунки підприємства» в Наказі про облікову політику;
- документальне закріплення в обліковій політиці переліку податків та платежів, податкового календаря, графіку документообігу;
- встановлення переліку осіб, відповідальних за ведення обліку виплат працівникам, їх оподаткування та складання податкової звітності тощо;
- забезпечення своєчасного документування подій, що матимуть вплив на визначення бази оподаткування та нарахованих сум податку;
- правильне обчислення бази оподаткування, визначення відповідних ставок за кожним видом нарахованого доходу працівника;
- належне визначення суми податкового зобов'язання шляхом відображення податку на рахунках обліку та бухгалтерських регістрах;
- документальне обґрунтування соціальних пільг щодо сплати податку;
- належне формування звітності, її своєчасне подання до податкової;
- побудову системи внутрішнього контролю за достовірністю розрахунків;
- забезпечення повноти і своєчасності сплати податку на доходи фізичних осіб до бюджету тощо.

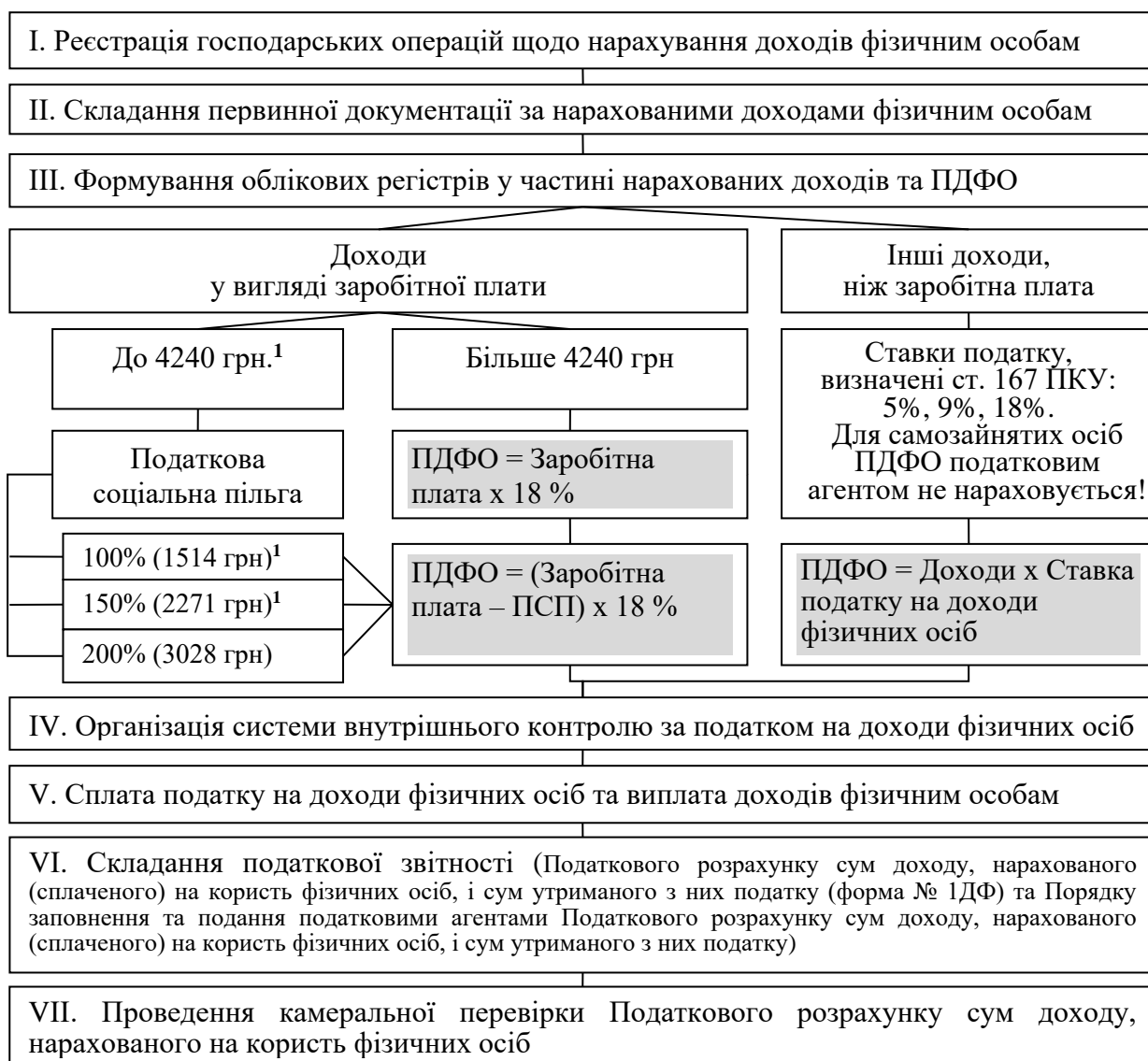
Таким чином, порядок організації обліку податку з доходів фізичних

осіб суб'єктами господарювання – податковими агентами реалізується шляхом визначення облікових процедур від моменту формування інформації та її класифікації про нараховані доходи працівників, розрахунку сум податку, до складання звітності та сплати податку; розподілу ролей та закріплення обов'язків між працівниками бухгалтерської служби щодо нарахування доходів та їх оподаткування; запровадження системи внутрішнього контролю на підприємстві; технічного (програмного) забезпечення умов праці та професійного розвитку бухгалтерів, внутрішніх аудиторів; збереження конфіденційності та безпеки особистих даних фізичних осіб, які використовуються при веденні обліку доходів та їх оподаткуванні.

Послідовність контрольно-облікових процедур при організації обліку податку з доходів фізичних осіб представимо на рис. 3.

Складання первинної документації за нарахованими доходами фізичним особам, насамперед, пов'язане із:

- документуванням нарахованих та виплачених доходів фізичним особам – працівникам за трудовими та цивільно-правовими договорами, дивідендами, договорами оренди тощо. У подальшому податковий агент утримує податок з таких доходів та відображає інформацію у податковій звітності;
- формуванням документів, що подаються до податкових органів з метою отримання податкової знижки (довідки про суми нарахованого доходу, врахованої податкової соціальної пільги, утриманого податку);
- затвердженням документів для застосування податкової соціальної пільги (заяви на пільгу, переліку документів за Порядком №1227 [10]), яку податковий агент враховує при розрахунку податку на доходи фізичних осіб;
- оформленням документів щодо нарахованих та виплачених доходів самозайнятим фізичним особам (цивільно-правових договорів, договорів оренди тощо). Податковий агент не нараховує податок на визначені доходи, однак фіксує суму виплачених доходів у своїй податковій звітності.

¹ – для пільги на дітей – сума кратна кількості дітей.

Рис. 3. Порядок організації обліку податку з доходів фізичних осіб

Джерело: узагальнено авторами

Документальне оформлення операцій щодо нарахування різних видів доходів роботодавцем супроводжується значною кількістю документів типових та нетипових форм. Типові форми документів для нарахування та виплати заробітної плати затверджено наказом Держкомстату від 05.12.2008 р. № 489, проте законодавство дозволяє формувати бухгалтерські документи довільної форми із застосуванням обов'язкових реквізитів, визначених ч. 2 ст. 9 Закону про бухгалтерський облік [11]. Створені документи повинні відповідати нормам Закону про персональні дані (ст. 14-16) та Закону про інформацію. Тому відомості, які можуть містити інформацію про персональні дані кількох осіб, сьогодні мають складатися

окремо за кожним працівником (окрім Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого на користь фізосіб).

Враховуючи те, що розрахунково-платіжні відомості передбачають групування виплачених доходів фізичним особам за видами, вважаємо за доцільне доповнити розділ «Нараховано за видами оплат» додатковою інформацією про ознаку доходу [12]. Таким чином, відбудеться одночасне групування доходів за джерелами їх виникнення, видами трудових і цивільно-правових відносин та ознаками оподаткованого доходу (рис. 4).

МОДИФІКОВАНА типова форма № П-6

ЗАТВЕРДЖЕНО

наказом Держкомстату України від 05.12.2008 р. № 489

Код ЄДРПОУ

Найменування підприємства (установи, організації)

Дата заповнення	ПІБ	Стать	Табельний номер	Індивідуальний ідентифікаційний номер	Професія, посада (код за Класифікатором професій)	Відпрацьовано днів, (годин)

РОЗРАХУНКОВО-ПЛАТІЖНА ВІДОМІСТЬ (фрагмент)

працівника

за _____ 20__ р.

Нараховано за видами оплат				Утримано		
№ п/п	вид оплати	Нараховано, грн.	ознака доходу	№ п/п	вид утримання	Утримано, грн.
	Фонд основної заробітної плати		101			
...	...					
	Інші виплати, що належать до фонду оплати праці:			1.	Видано за I-у половину місяця (аванс)	
42.	Допомоги та інші виплати, що здійснюються за рахунок коштів фондів державного соціального страхування		121, 123, 128, 132, 146	2.	Внески на загальнообов'язкове державне соціальне страхування	
44.	Дивіденди, відсотки, виплати за паями		106, 109, 110, 142, 171	3.	Податок на доходи фізичних осіб	
45.	Витрати на відрядження		118	4.	Профспілкові внески	
46.	Матеріальна допомога разового характеру		169, 143, 146	5.	Аліменти	
47.	Внески підприємств на медичне та пенсійне страхування працівників		124, 125	6.	Аванс в банк	
48.	Інші види нарахувань		102, 107, 120, 127...		Каса (належить до видачі)	
Разом за весь період:						

Бухгалтер

(підпис)

(ПІБ)

Рис. 4. Модифікована форма розрахунково-платіжної відомості

працівника (фрагмент)

Джерело: сформовано авторами

Якщо підприємство використовує Розрахунковий листок про виплату зарплати замість Розрахунково-платіжних відомостей, розділ «Вид» зазначеного документу можна доповнити додатковим стовпцем «ознака доходу», який би деталізував інформацію про «нараховані доходи» за порядком складання податкової звітності. Зазначений підхід допоможе систематизувати дані для складання звітності та мінімізує кількість помилок у проведенні утримань податку з доходів фізичних осіб.

Інформація за нарахованими та сплаченими сумами податку на доходи фізичних осіб генерується на окремому субрахунку другого порядку 641.1 «Розрахунки за податком на доходи фізичних осіб» до субрахунку 641 «Розрахунки за податками». До визначеного субрахунку пропонуємо відкрити ряд аналітичних рахунків, які відповідали б переліку класифікації виплат працівникам за НП(С)БО 26 та ознак доходів, сформованих для податкового розрахунку форми 1 ДФ (табл. 2).

Таблиця 2. Запропоновані субрахунки третього та четвертого порядку до субрахунку 641 «Розрахунки за податком на доходи фізосіб»

Субрахунок 2-го порядку	Субрахунок 3-го та 4-го порядку
641.1 «Розрахунки за податком на доходи фізичних осіб»	<i>641.11 «Розрахунки за виплатами із заробітної плати»</i> <i>641.112 «Розрахунки за соціальною матеріальною допомогою»</i> <i>641.1121 «Сума державної та соціальної матеріальної допомоги»</i> <i>641.1122 «Сума соціальної матеріальної допомоги за рахунок роботодавця»</i> <i>641.113 «Розрахунки за винагородами та заохоченнями» і т.д.</i> <i>641.12 «Розрахунки за цивільно-правовими договорами»</i> <i>641.13 «Розрахунки за виплаченими дивідендами»</i> <i>641.14 «Розрахунки за виплаченими процентами»</i> <i>641.15 «Розрахунки за виплатами на відрядження»</i> <i>641.16 «Розрахунки від надання майна в лізинг, оренду або суборенду»</i> <i>641.161 «Дохід від надання земельної частки (паю) в лізинг, оренду, суборенду»</i> <i>641.162 «Дохід від надання майна в лізинг, оренду, суборенду»</i> <i>641.17 «Розрахунки за внесками роботодавця на страхування»</i> <i>641.171 «Внески роботодавця на медичне страхування»</i> <i>641.172 «Суми пенсійних внесків»</i> <i>641.18 «Розрахунки за допомогою на лікування та медичне обслуговування»</i> <i>641.19 «Розрахунки за іншою разовою матеріальною допомогою» і т.д.</i>

Джерело: сформовано авторами

Перелік субрахунків третього та четвертого порядку, наведений в табл. 2, не є вичерпним. За потребою представлений перелік можна розширити додатковими ознаками доходів, або навпаки – зменшити, залежно від структури та галузі, у якій функціонує роботодавець. Змінивши принцип накопичення інформації у Розрахунково-платіжних відомостях або Розрахунковому листку про виплату зарплати та на рахунках обліку, ми одержимо узгоджену між собою облікову систему, яка дозволить відстежити процеси нарахування доходів працівникам та утримання з них податку. Саме на цьому етапі вбачаємо за доцільне проводити низку контрольних процедур, спрямованих на перевірку зазначених розрахунків.

При проведенні внутрішнього аудиту розрахунків за податками на доходи фізичних осіб слід пам'ятати, що з бухгалтерського обліку дані про нараховані доходи працівників та утримання з них переносяться послідовно від первинних документів до реєстрів за рахунком 64, оборотно-сальдової відомості, Головної книги, фінансової та податкової звітності. У разі допущення помилок на початковій стадії реєстрації та нарахування виплат працівникам, або в алгоритмах розрахунку суми податку на доходи фізичних осіб, помилково сформована облікова інформація технічно перейде до податкової звітності. Для уникнення помилок на даному етапі пропонуємо запровадити внутрішній документ «Перевірка достовірності утримань із заробітної плати за ПДФО», сформованого на базі Розрахункових відомостей за нарахованою заробітної плати. Зазначений документ доцільно доповнити субрахунками 3-го та 4-го порядку у розрізі кодів ознак нарахованих доходів (табл. 3). Представлені рекомендації сприятимуть усуненню можливих наскрізних помилок в обліку податку.

Таблиця 3. Перевірка достовірності утримань із заробітної плати за ПДФО

№ з/п	ПІБ	Відпрацьовано	Нараховані виплати працівникам, грн							Всього нарахований дохід	Утримано, грн				Сума до виплати, грн	
			Основна заробітна плата	Додаткова заробітна плата	Інші компенсаційні заохочувальні виплати	Відпускні	Лікарняні	Інші виплати	Пільга		ПДФО	Військовий збір	Інші утримання	Всього утримань	за даними обліку	за даними внутрішнього аудиту
табельний номер	днів/годин	код ознаки	код ознаки	код ознаки	код ознаки	код ознаки	код ознаки	код ознаки	код				код			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1.																

Джерело: сформовано авторами

Важливим елементом адміністрування податків є формування Податкового розрахунку [12] – об’єднаної звітності з єдиного соціального внеску, податку з доходів фізичних осіб і військового збору. І хоча в цю звітність закладений принцип поєднання бази нарахування податкових платежів, усе ж є певні відмінності, які коригуються окремими додатками (наприклад, дивіденди не є об’єктом оподаткування ЄСВ, а допомога у зв’язку з вагітністю та пологами не оподатковується ПДФО та військовим збором).

Ми погоджуємось із думками Є. Шекета, Н. Казюка [2], А. Бойчук [3], що зазначена звітна форма потребує суттєвого доопрацювання. Так, сьогодні вже не є актуальними дані «загальна сума виплаченого доходу» та «загальна сума перерахованого податку», їх можна замінити на «загальна сума нарахованого доходу» та «загальна сума утриманого податку». Водночас, у звіті досі не уніфіковані показники ПДФО та ЄСВ за «ознакою доходу» (у звітності з ПДФО, ф. № 1 ДФ) та «код типу нарахувань» (у звітності з ЄСВ, ф. № Д4), який стосується лише окремих випадків, хоча «ознака доходу» у ф. №1 ДФ застосовується постійно.

Як зазначає Г. Аніщенко та Н. Іванова [1], проблема «об'єднаної звітності» пов'язана із необхідністю наближення переліку видів виплат працівникам, які одночасно є базою для нарахування податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску. Без вирішення зазначеної проблеми різні додатки до розрахунку дійсно залишаться неузгодженими та продовжать виконувати автономну роль та інформаційне призначення, попри те, що вони є складовими єдиної звітності.

Об'єм інформації, накопичений у Податковому розрахунку є досить великим, оскільки додатки у ньому складаються у розрізі кожного місяця, а подаються у кварталному звіті. Основним недоліком зазначеної звітності, з огляду на важливість висвітлення економічних показників про нараховану заробітну плату працівників та суму утриманого податку на доходи, єдиного внеску, страховий стаж фізичних осіб, розміри виплат за соціальним страхуванням у випадку тимчасової непрацездатності, безробіття, нещасні випадки, пенсію – це затримка відображення зазначених даних у звітних періодах. Податок з доходів фізичних осіб податковий агент сплачує у терміни виплати доходів працівникам (двічі на місяць), однак камеральна перевірка при цьому відтермінується від одного до трьох місяців, а реалізація заходів контролю з боку податкових органів за виплаченими доходами та сплаченими податками й внесками уповільнюється, збільшуються терміни стягнення простроченої заборгованості. Враховуючи важливість надходжень податку на доходи фізичних осіб до бюджетів, моніторингу обсягів одержаних доходів, дотримання платіжної дисципліни та доцільності «зменшення» потрібної кількості додатків, пропонуємо змінити кварталний податковий період на місячний.

Повоєнне відновлення економіки – складний та багатовимірний процес, і податкова система відіграє ключову роль у цьому процесі. Гармонізація вітчизняної податкової системи з європейськими стандартами є важливим кроком у створенні привабливого і стабільного інвестиційного клімату, який би сприяв притоку іноземного капіталу. Податкова система також повинна

бути конкурентоспроможною, гнучкою. Це означає, що ставки податків, алгоритми їх обчислення та механізми адміністрування повинні бути адекватними та максимально прозорими й простими для виконання. Стимулювання фінансових та капітальних інвестицій через податкові пільги для нових підприємств, дослідницьких та інноваційних проектів може сприяти залученню іноземного капіталу, створенню нових робочих місць і відповідному збільшенню надходжень у вигляді податків та платежів.

Україна після припинення війни не зможе одразу відновити усі виробничі потужності, оскільки у деяких регіонах руйнування інфраструктури було критичним. Одразу постане гостре питання швидкого наповнення бюджету. Тисячі військових залишають службу, виплати від податку на доходи зі службового забезпечення значно скоротяться або припиняться взагалі, частина населення залишиться в еміграції через повну руйнацію житла та втрату рідних, а релокованому бізнесу потрібен буде час для повернення виробничих потужностей до попереднього місця перебування та відновлення комунікацій.

На наш погляд, вирішення цієї проблеми буде можливим за умови виведення бізнесу «з тіні» та встановлення прийняттого рівня оподаткування доходів. Як показав аналіз, більшість країн ЄС дотримується «справедливої» системи оподаткування доходів громадян. Тому вважаємо, що вітчизняну систему оподаткування також доцільно повернути до прогресивної.

У 2023 році 73,28 % усіх працівників одержували заробітну плату у розмірі до 20 тис. грн, майже 20 % працівників отримували доходи нижче мінімальної заробітної плати, 26 % - мали зарплату від 20 тис. грн. до 100 тис. грн., і лише 1% – одержували зарплату понад 100 тис. грн. [6, с.63]. Для дотримання норм соціальної справедливості до працівників із доходами нижче середнього, наприклад, для доходів до 15 тис. грн. (сума умовна, оскільки під час військового стану важко спрогнозувати інфляційні процеси), варто застосовувати ставку у розмірі 10%; для громадян із середніми доходами (від 15 до 30 тис. грн.) – 15% ; для доходів, що перевищують 30

тис. грн. у місяць – 20%. Таким чином, буде збережений стабільний обсяг податкових надходжень, а для малозабезпечених категорій податкове навантаження буде менш обтяжливим.

Податковим законодавством України для малозахищених громадян передбачена система пільг та різних видів соціальної допомоги. Право на податкову соціальну пільгу сьогодні мають ті громадяни, що одержують заробітну плату у розмірі, що не перевищує розміру прожиткового мінімуму, помноженого на коефіцієнт 1,4 (4240 грн.). Фактично зазначена пільга носить формальний характер, оскільки розмір доходу, що дає право на її застосування складає лише 53% від розміру мінімальної заробітної плати. Відтак, вважаємо за доцільне прирівняти граничний розмір зарплати, що дає право на податкову соціальну пільгу, до розміру мінімальної заробітної плати. Адже сьогодні фізичні особи, які одержують мінімальну заробітну плату, сплачують до бюджету 1560 грн. податків і зборів (1440 грн. – ПДФО та 120 грн. військового збору), розмір фактичної заробітної плати – 6440 грн.

У грудні 2023 року в Україні була розроблена Національна стратегія доходів до 2030 року [6], яка передбачає послідовні зміни по відношенню до податків на доходи громадян: запровадження прогресивної шкали ставок податку; для осіб з низьким рівнем доходу – заміна мінімального неоподаткованого доходу на персональну соціальну допомогу; стимулююча система податкових вирахувань; попередження тіньових схем у трудовому законодавстві за фіктивними цивільно-правовими договорами, підписаними із самозайнятими особами; відкриття доступу до банківської інформації про рух коштів на рахунках платників податку.

Національна стратегія [6] ще не запрацювала, однак на початковому етапі будь-якого реформування доцільно сформувати громадянську свідомість платника податків, відновити довіру у відносинах між громадянами та державою, що перебуває у стані війни. Важливо, щоб платники податків розуміли свою участь у житті суспільства, здатність

впливати своїми платежами на розвиток країни, і не сприймали податки як примус або обтяжливий обов'язок.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Для збільшення надходжень від податків на доходи фізичних осіб та одночасного забезпечення стабільного та достатнього обсягу податкових надходжень до бюджету пропонується в умовах сьогодення здійснювати наступні кроки:

- узгодити національну податкову політику із європейськими прадигмами, вивчити загальноєвропейські підходи до оподаткування доходів фізичних осіб та дослідити найкращі практики дотримання норм соціальної справедливості);
- формувати у населення податкову самосвідомість та підвищувати податкову грамотність за допомогою засобів масової інформації;
- заохочувати громадян легалізувати неофіційні доходи шляхом сприяння офіційному працевлаштуванню;
- зменшити податковий тиск на незахищені верстви населення за допомогою узгодження розміру мінімальної заробітної плати та граничних норм надання податкової соціальної пільги тощо;
- оптимізувати ставки оподаткування доходів громадян, зокрема, через впровадження прогресивної системи оподаткування тощо.

Процес удосконалення системи обліково-методичних процедур у поєднанні з реформуванням системи оподаткування у частині податку на доходи фізичних осіб сприятимуть прозорості процесів оподаткування, покращанню контрольних функцій у бюджетоутворенні країни під час війни та повоєнному відновленні країни.

Література

1. Аніщенко Г. Ю., Іванова Н. А. Бухгалтерський облік і аудит розрахунків за виплатами працівникам в умовах «об'єднаної зарплатної звітності». *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9149> (дата звернення:

10.06.2024).

2. Шекета Є., Казюка Н. Об'єднана звітність з єдиного соціального внеску, податку на доходи фізичних осіб та військового збору: новації 2021. *Галицький економічний вісник*. 2021. Том 68. № 1. С. 96–102.

3. Бойчук А. Уніфікована звітність з податку на доходи фізичних осіб та єдиного соціального внеску: спрощення умов для ведення бізнесу чи додаткове ускладнення? *Облік і фінанси*. №3 (89). 2020. URL: <https://afj.org.ua/ua/journals/2020/3/> (дата звернення 10.06.2024).

4. Доходи держбюджету України. *Офіційний сайт Фінансового порталу Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2023/> (дата звернення 10.06.2024).

5. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. №2755-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 10.06.2024).

6. Національна стратегія доходів до 2030 року. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (дата звернення 10.06.2024).

7. Щодо ставок основних податків в Україні порівняно зі ставками податків в країнах ЄС. *Офіційний портал Державної податкової служби України*. URL: <https://ck.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-685423.html> (дата звернення 10.06.2024).

8. Який податок на доходи платять фізособи в Європі: рейтинг країн? *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/06/18/107646310/> (дата звернення 10.06.2024).

9. Стасюк І. Як відрізняються середні доходи громадян різних країн Європи? (мапа). *Хмарочос*. URL: <https://hmarochos.kiev.ua/2023/01/17/statystyka-svidchyt-pro-znachnu-nerivnist-u-dohodah-gromadyan-riznyh-krayin-yevropy/> (дата звернення 10.06.2024).

10. Про затвердження Порядку подання документів для застосування податкової соціальної пільги: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2010 р. №1227. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.06.2024).

11. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон

України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення 10.06.2024).

12. Про затвердження форми Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків - фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску і Порядку заповнення та подання податковими агентами Податкового розрахунку сум доходу, нарахованого (сплаченого) на користь платників податків - фізичних осіб, і сум утриманого з них податку, а також сум нарахованого єдиного внеску : наказ Міністерства фінансів України від 13.01.2015 р. №4. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-15#Text> (дата звернення 10.06.2024).

References

1. Anishchenko, H. and Ivanova, N. (2021), "Accounting and audit of payments to employees in the conditions of "joint salary reporting", *Efektivna ekonomika*, vol. 8, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9149> (Accessed June 10, 2024).
2. Sheketa, Ye. and Kaziuka, N. (2021), "Combined reporting on the single social contribution, personal income tax and military levy: innovations in 2021", *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 68, no. 1, pp. 96-102.
3. Boichuk, A. (2020), "Unified reporting on personal income tax and single social contribution: simplification of business conditions or additional complication?", *Oblik i finansy*, vol. 3 (89), available at: <https://afj.org.ua/ua/journals/2020/3/> (Accessed June 10, 2024).
4. Ministry of Finance of Ukraine (2024), "Revenues of the state budget of Ukraine", available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2023/> (Accessed June 10, 2024).
5. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed June 10, 2024).
6. Ministry of Finance of Ukraine (2023), "National income strategy until 2030", available at: https://mof.gov.ua/storage/files/National%20Revenue%20Strategy_2030_.pdf (Accessed June 10, 2024).
7. State Tax Service of Ukraine (2024), "Regarding the rates of basic

taxes in Ukraine compared to the rates of taxes in EU countries", available at: <https://ck.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/print-685423.html> (Accessed June 10, 2024).

8. Ministry of Finance of Ukraine (2024), "What income tax do individuals pay in Europe: country ranking?", available at: <https://minfin.com.ua/ua/2023/06/18/107646310/> (Accessed June 10, 2024).

9. Stasiuk, I. (2023), "How do the average incomes of citizens of different European countries differ? (map)", *Khmarochos*, available at: <https://hmarochos.kiev.ua/2023/01/17/statystyka-svidchyt-pro-znachnu-nerivnist-u-dohodah-gromadyan-riznyh-krayin-yevropy/> (Accessed June 10, 2024).

10. Cabinet of Ministers of Ukraine (2010), Resolution "On the approval of the Procedure for submitting documents for the application of tax social benefits" available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1227-2010-%D0%BF#Text> (Accessed June 10, 2024).

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (1999), The Law of Ukraine "On accounting and financial reporting in Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (Accessed June 10, 2024).

12. Ministry of Finance of Ukraine (2015), The Order "On the approval of the form of the Tax calculation of the amounts of income accrued (paid) for the benefit of taxpayers - natural persons, and the amounts of tax withheld from them, as well as the amounts of the accrued single contribution and the Procedure for filling out and submitting by tax agents the Tax calculation of the amounts of income accrued (paid) in favor of taxpayers - natural persons, and the amounts of tax withheld from them, as well as the amounts of the accrued single contribution", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0111-15#Text> (Accessed June 10, 2024).

Стаття надійшла до редакції 14.06.2024 р.